

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра фізичної географії

СИЛАБУС

нормативного освітнього компонента

УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

підготовки магістра

спеціальності 103 Науки про Землю

освітньо-професійної програми Гідрологія

Силабус освітнього компонента «**Управління природоохоронною діяльністю**» підготовки магістра, галузі знань 10 Природничі науки, спеціальності 103 Науки про Землю, освітньої програми Гідрологія.

Розробник: Петлін В. М., професор кафедри фізичної географії, доктор географічних наук, професор.

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

Нетребчук І. М.

Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри фізичної географії

протокол № 1 від 26.08.2022 р.

Завідувач кафедри:

Фесюк В. О.

© Петлін В. М., 2022

I. Опис освітнього компонента

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	Галузь знань 10 Природничі науки Спеціальність Науки про Землю Освітня програма Гідрологія Освітній рівень Магістр	Нормативна
Кількість годин/кредитів 210 /7		Рік навчання – 1
		Семестр – 1, 2
		Лекції – 36 год.
		Практичні (семінари) – 34 год.
		Лабораторні – 0 год.
ІНДЗ: є		Самостійна робота – 126 год.
	Консультації – 14 год	
Мова навчання	Українська	
	Форма контролю: залік (1 семестр), екзамен (2 семестр)	

Таблиця 2

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	Галузь знань 10 Природничі науки Спеціальність Науки про Землю Освітня програма Гідрологія Освітній рівень Магістр	Нормативна
Кількість годин/кредитів 210 /7		Рік навчання – 1
		Семестр – 2
		Лекції – 10 год.
		Практичні (семінари) – 8 год.
		Лабораторні – 0 год.
ІНДЗ: немає		Самостійна робота – 166 год.
	Консультації – 26 год.	
Мова навчання	Українська	
	Форма контролю: екзамен (2 семестр)	

II. Інформація про викладача

Викладач	Петлін Валерій Миколайович
Науковий ступінь	Доктор географічних наук
Вчене звання	Професор
Посада	професор кафедри фізичної географії
Профайл	https://wiki.vnu.edu.ua/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D0%BB%D1%96%D0%BD_%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
Телефон	+380964538734

e-mail	valerii.petlin@vnu.edu.ua
Дні занять	
Консультації	

III. Опис освітнього компонента

1. Анотація освітнього компонента

ОК «Управління природоохоронною діяльністю» складений відповідно до освітньо-професійної програми Гідрологія підготовки магістра, галузі знань 10 Природничі науки, спеціальності 103 Науки про Землю. Він забезпечує вивчення наукових та правових основ, принципів й механізмів управління в природоохоронній діяльності, яке має на меті реалізацію екологічної політики держави на всіх рівнях (глобальному, національному і регіональному) для досягнення збалансованого розвитку та гармонізації співіснування суспільства і природи.

2. Пререквізити:

- математика (здатність аналізувати математичні залежності, проводити математичні розрахунки щодо кількісних і якісних показників стану тіл, прояву явищ та процесів у географічній оболонці);
- філософія (розуміння особливостей світобудови, сутності діалектичного та метафізичного світогляду, особливостей процесу пізнання, історії розвитку наукового пізнання, змісту філософських учень (детермінізму, релятивізму, нігілізму, енвіайроменталізму та ін.);
- картографія (здатність застосовувати знання про карту, класифікацію карт, картографічні проєкції, особливості генералізації інформації, способи зображення явищ та процесів на карті, масштаб, роль легенди карти);
- геохімія (здатність застосовувати знання про хімічний склад земної кори, кларки хімічних елементів, роль макро- та мікроелементів, геохімічні райони та провінції з точки зору природокористування);
- історія (здатність застосовувати знання про розвиток природи й людського суспільства, основні етапи становлення процесу природокористування);
- метеорологія і кліматологія (здатність застосовувати знання про метеорологічні чинники та кліматичні параметри в аспекті формування певних кліматичних умов та ресурсів конкретної території з врахуванням перспектив їх подальшого використання);
- гідрологія (здатність застосовувати знання про гідросферу, роль води як природного ресурсу, види водних об'єктів, водний режим територій, їх гідрографічні особливості, напрямки водокористування);
- ґрунтознавство (здатність застосовувати знання про ґрунтові особливості території, властивості ґрунтового покриву з точки зору формування земельних ресурсів, їх якості та перспектив використання).

Постреквізити: водне господарство України, кількісні методи в географії

3. Метою освітньої компоненти є надати здобувачам базові знання з основ теорії управління (у тім числі механізму, методів, техніки, технології, змісту і принципів управління, організації системи управління в екології, видів і функцій окремих органів контролю, загальних правил формування структури управління та ін.), основних напрямів екологічної політики держави та стратегії природоохоронної діяльності, а також ознайомити студентів з міжнародним досвідом управління природоохоронною діяльністю та міжнародною діяльністю України в екологічній сфері.

Основними **завданнями** освітньої компоненти є:

- формування у студентів цілісного уявлення про системи екологічного управління та відповідні механізми його здійснення;
- оволодіння знаннями про зміст і структуру механізмів охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів;
- формування розуміння й усвідомлення студентами важливості законодавчого регулювання в Україні проблем охорони довкілля, використання й відтворення природних ресурсів та екологічної безпеки;
- ознайомлення з вітчизняними й міжнародними регламентами і стандартами в галузі управління природокористуванням і охороною довкілля.

4. Результати навчання (компетентності)

До кінця навчання здобувачі набудуть такі компетентності:

Інтегральна

Здатність розв'язувати складні наукові задачі та практичні проблеми, включно з прийняттям рішень щодо відбору даних та вибору методів досліджень при вивченні геосфер (відповідно до спеціалізації) у різних просторово-часових масштабах із використанням комплексу міждисциплінарних даних та в умовах недостатності інформації, невизначеності умов та вимог.

Загальні

ЗК 1. Здатність до адаптації і дії в новій ситуації.

ЗК 2. Вміння виявляти, ставити, вирішувати проблеми.

ЗК 3. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК 4. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 5. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові

ФК 2. Знання сучасних засад природокористування, взаємодії природи і суспільства із застосуванням раціонального використання природних ресурсів, екологічних аспектів та основ природоохоронного законодавства.

ФК 3. Розуміння планети як єдиної системи, найважливіших проблем її будови та розвитку.

ФК 4. Володіння сучасними методами досліджень, які використовуються у виробничих та науково-дослідницьких організаціях при вивченні Землі, її геосфер та їхніх компонентів.

ФК 5. Здатність застосовувати знання і необхідні практичні навички з планування, організації, мотивування, контролю та регулювання діяльності профільних підприємств і установ.

ФК 6. Уміння застосовувати наукові знання і практично втілювати їх для розробки та впровадження механізмів геопланування, територіального планування, проведення моніторингу розвитку регіонів, складання стратегічних планів і програм.

5. Структура освітнього компонента

Денна форма навчання

Тема	Кількість годин					
	Усього	Лек.	Практ. (Семін.)	Конс.	Сам. роб.	Форма контро- лю*/ Бали
Змістовий модуль I.						
Тема 1. Природоохоронна діяльність: теорія, організація, управління та практика застосування	18	3	3	1	11	ДС, ІНДЗ/4
Тема 2. Нормативно-правові основи процесу екологічного управління	18	3	3	1	11	ДС/2
Тема 3. Фундаментальні складові, системи і механізми екологічного управління	18	3	1	1	11	ДС/2
Контрольна робота № 1						КР/20
Разом за змістовим модулем 1	52	9	7	3	33	28
Змістовий модуль II.						
Тема 4. Державне екологічне управління	18	3	3	1	11	ДС, ІНДЗ/4
Тема 5. Державна (національна) екологічна політика	18	3	3	1	11	ДС, РЗ/2
Тема 6. Спеціальні функції державного екологічного управління	18	3	3	1	11	ДС, РЗ/4
Тема 7. Системи корпоративного, місцевого та громадського екологічного управління	18	3	3	1	11	ДС, РЗ/4
Тема 8. Системи спеціального екологічного управління в Україні	19	3	3	2	11	ДС, ІНДЗ/4
Контрольна робота № 2						КР/20
Разом за змістовим модулем 2	91	15	15	6	55	38
Змістовий модуль III.						
Тема 9. Система спостережень за станом навколишнього природного середовища обласного рівня	19	3	3	2	11	ДС/4
Тема 10. Порядок проведення інспекторських перевірок із дотриманням природокористувачами вимог екологічного законодавства з охорони навколишнього природного	18	3	3	1	11	ДС ІНДЗ/4

середовища						
Тема 11. Стандарти серії ISO 14 000 в системі управління господарською діяльністю	15	3	3	1	8	ДС, ІНДЗ/4
Тема 12. Управління екологічною діяльністю в країнах світу. Міжнародне співробітництво	15	3	3	1	8	ДС/2
Контрольна робота № 3						К Р/20
Разом за змістовим модулем 3	67	12	12	5	38	34
Всього годин	210	36	34	14	126	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат.

Заочна форма навчання

Тема	Кількість годин					
	Усього	Лек.	Практ. (Семін.)	Конс.	Сам. роб.	Форма контролю*/ Бали
Змістовий модуль І.						
Тема 1. Природоохоронна діяльність: теорія, організація, управління та практика застосування	19	2	-	2	15	ДС/4
Тема 2. Нормативно-правові основи процесу екологічного управління	19	-	2	2	15	ПО/10
Тема 3. Фундаментальні складові, системи і механізми екологічного управління	17	-	-	2	15	
Разом за змістовим модулем 1	55	2	2	6	45	14
Змістовий модуль ІІ.						
Тема 4. Державне екологічне управління	19	2	-	2	15	ДС/4
Тема 5. Державна (національна) екологічна політика	19	-	-	4	15	ДС/4
Тема 6. Спеціальні функції державного екологічного управління	21	2	2	2	15	РЗ/10
Тема 7. Системи корпоративного, місцевого та громадського екологічного управління	21	2	2	2	15	РЗ/10
Тема 8. Системи спеціального екологічного управління в Україні	17	-	-	2	15	
Контрольна робота № 1						КР/30
Разом за змістовим модулем 2	97	6	4	12	75	58
Змістовий модуль ІІІ.						
Тема 9. Система спостережень за станом навколишнього природного середовища обласного рівня	13	-	-	2	11	
Тема 10. Порядок проведення інспекторських перевірок із дотриманням природокористувачами вимог екологічного законодавства з	15	2	-	2	11	ДС/2

охорони навколишнього природного середовища						
Тема 11. Стандарти серії ISO 14 000 в системі управління господарською діяльністю	15	-	2	2	11	ПО /10
Тема 12. Управління екологічною діяльністю в країнах світу. Міжнародне співробітництво	15	-	-	2	13	
Контрольна робота № 2						КР/30
Разом за змістовим модулем 3	58	2	2	8	46	42
Всього годин	210	10	8	26	166	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат.

6. Завдання для самостійного опрацювання

1. Державний контроль за станом природних об’єктів в Україні.
2. Неурядові екологічні організації України.
3. Економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища в Україні.
4. Державні та регіональні екологічні програми в Україні.
5. Базові принципи гармонізації співіснування людини і природи (Ріо-де-Жанейро, 1992) та їхнє дотримання в Україні.
6. Кадастри природних ресурсів розвинутих країн.
7. Еколого-господарський баланс територій.
8. Адміністративний механізм екологічного управління.
9. Екологічна політика країн-членів ЄС.
10. Екологічні аспекти сучасних загальносистемних і професійних вимог до управлінського персоналу
11. Антропоцентричний (технологічний) і біоцентричний (екоцентричний) підходи до розуміння взаємин людини і природи.
12. Специфічні властивості системи природа–суспільство.
13. Екологічна політика Сполучених Штатів Америки.
14. Екологічна політика Канади.
15. Міжнародні стандарти екологічного маркування.
16. Екологічний аудит як інструмент управління.
17. Управління екологічною діяльністю в розвинутих країнах світу.
18. Управління природоохоронною діяльністю в Карпатському Єврорегіоні.
19. Міжнародний досвід у створенні інформаційних баз даних щодо стану навколишнього природного середовища.
20. Біовпорядження та ресурсовпорядження як спеціальні функції державної системи екологічного управління.
21. Лімітування і нормування як спеціальні функції державної системи екологічного управління.

22. Екологічне ліцензування та екологічне страхування як спеціальні функції державної системи екологічного управління.
23. Функції органів спеціального поресурсного управління в Україні.
24. Екологічний моніторинг як базовий механізм державної системи екологічного управління.
25. Екологічна паспортизація в Україні.
26. Екологічний податок.
27. Екологічне маркування в Україні.
28. Державні кадастри природних ресурсів України.
29. Система спостережень за станом навколишнього природного середовища України.
30. Управління в галузі використання та охорони надр України.

Завдання самостійної роботи здобувачів вважаються виконаними, якщо вони: здані у визначені терміни; повністю виконані (розкривають тему завдання); не мають логічних і розрахункових помилок.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента

Для одержання високого рейтингу необхідно виконувати наступні умови:

- не пропускати навчальні заняття, не спізнюватися на них та не займатися сторонніми справами на заняттях;
- чітко й вчасно виконувати навчальні завдання та завдання для самостійної роботи;
- вимикати мобільний телефон під час занять і під час контролю знань;
- брати участь у контрольних заходах (поточний, модульний, підсумковий та контроль самостійної роботи).

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі (змішана форма навчання) за погодженням із деканатом та керівником курсу.

Політика щодо академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- виконувати усі поточні завдання та підсумковий контроль самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- списування під час контрольних заходів (в т. ч. із використанням мобільних пристроїв) заборонено;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити Ваші результати чи погіршити/покращити результати інших студентів;
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань студентів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Самостійно вивчати матеріал пропущеного заняття, за умов не виконання завдань практичних занять відпрацювати їх під керівництвом викладача та захистити у час передбачений графіком консультацій викладача.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (до -25 %). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

Неформальна освіта при викладанні освітнього компонента

Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті здійснюється відповідно до «Положення про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки» (https://ed.vnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/11/1_%D0%92%D0%B8%D0%B)

Сертифікати участі у майстер-класах (семінарах, курсах тощо) на тематику, яка відповідає темам курсу, є достатньою підставою для зарахування відповідних тем.

V. Підсумковий контроль

У першому семестрі формою підсумкового контролю є залік за результатами виконання всіх видів запланованої навчальної роботи протягом семестру: аудиторної роботи під час лекційних, практичних занять, самостійної роботи, контрольних робіт тощо, без планування, проведення модульних контрольних робіт.

Залік викладач виставляє за результатами поточної роботи за умови, що здобувач освіти виконав ті види навчальної роботи, які визначено силябусом ОК. У цьому випадку завдання із цих видів поточного контролю оцінюється в діапазоні від 0 до 100 балів. Мінімальна позитивна кількість балів – 60. У випадку, якщо здобувач освіти не відвідував окремі аудиторні заняття (з поважних причин), на консультаціях він має право відпрацювати пропущені заняття та добрати ту кількість балів, яку було визначено на пропущені теми. У випадку, якщо здобувач освіти набрав менше ніж 60 балів він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання, анулюються. Максимальна кількість балів під час ліквідації академічної заборгованості з заліку – 100.

У другому семестрі формою підсумкового контролю є іспит. Рейтингову кількість балів здобувача освіти формують бали, отримані за три модульні контрольні роботи, які проводяться у формі відкритих тестів (максимум – 60 балів) та виконання завдань тем змістових модулів (максимум – 40 балів).

До модульної контрольної роботи допускаються здобувачі освіти, які опрацювали весь обсяг теоретичного матеріалу у т.ч. і матеріал самостійно, виконали практичні роботи. Модульний контроль проводиться у вигляді контрольної роботи, завдання якої обов'язково включають матеріал, який передбачено до самостійного опрацювання студентами. Контрольна робота

складається з 6 питань: 3 – теоретичні, 2 – практичні (розрахункові). За кожну правильну відповідь студент отримує 4 балів (разом – 20).

Рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної роботи визначається відповідно до «Положення про організацію контролю та оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти...» у Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Якщо у підсумку виконання усіх видів навчальної роботи з даної дисципліни здобувач набирає не менше 75 балів, то вона може бути зарахована як підсумкова оцінка з навчальної дисципліни. У протилежному випадку, або за бажанням підвищити рейтинг, студент складає залік/іспит. При цьому бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. Залікова/екзаменаційна оцінка визначається в балах (від 0 до 60) за результатами виконання залік. На залік/іспит виносяться основні питання, типові та комплексні задачі, ситуації, завдання, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані знання й застосовувати їх під час розв'язання практичних задач.

До складання заліку/іспиту не допускається здобувач вищої освіти, який набрав менше, ніж 20 балів за навчальну роботу впродовж семестру, не виконав і не здав усі практичні завдання, не відвідував без поважних причин переважну частину лекцій.

Орієнтований перелік теоретичних питань до заліку

1. Сутність природоохоронної діяльності та природоохоронних заходів.
2. Головна мета і предмет екологічного управління. Суб'єкт і об'єкт управління.
3. Управлінське рішення. Основні чинники ефективності управління: системність, методичність, стандартність управлінських функцій.
4. Головні характеристики системної організації екологічного управління. Прямі і непрямі системи управління
5. Екологічне управління як механізм гармонізації системи природа–суспільство.
6. Головні міжнародні принципи екологічного управління.
7. Європейська регламентація екологічної політики.
8. Стандартні вимоги до систем екологічного управління.
9. Системна і безсистемна технологія екологічного управління.
10. Стандартна модель екологічного управління (міжнародні стандарти серії ISO 14000).
11. Загальні властивості складних систем.
12. Системно-екологічний підхід та його методологічні ознаки
13. Екологічні закономірності; регулятивні закони; екологічна політика; стандарти, нормативи, ліміти; кадастри.
14. Державне, корпоративне, місцеве, громадське, басейнове управління, управління екологічними мережами, управління екологічною безпекою.

15. Екологічні механізми управління в галузі охорони довкілля: біотичне регулювання довкілля; еколого-господарський баланс територій; обліково-кадастровий; екологічного моніторингу.

16. Функціональні механізми екологічного управління: законодавчий і нормативно-правовий; економічний; адміністративний; інформаційно-контрольний; науково-освітній; громадський.

17. Стандарти серії ISO 14001:2015 (ДСТУ ISO 14001:2015).

18. Головні напрями державного екологічного управління (ДЕУ).

Орієнтований перелік теоретичних питань до іспиту

1. Загальні і спеціальні функції державної системи екологічного управління. Макро- і мікроекологічне управління. Рівні системи ДЕУ.

2. Органи загального та спеціального державного управління в галузі охорони довкілля. Структура Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України. Підвідомчі організації Міністерства.

3. Стратегічне екологічне планування

4. Першопричини екологічних проблем України. Мета і основні засади державної екологічної політики. Головні інструменти реалізації державної екологічної політики. Стратегічні цілі і завдання державної екологічної політики. Етапи реалізації державної екологічної політики, моніторинг, оцінка виконання та очікувані результати.

5. Методи визначення контексту організації: SWOT-аналіз, SNW-аналіз, аналіз п'яти сил Портера, PEST-аналіз.

6. Екологічне нормування.

7. Екологічне ліцензування.

8. Екологічна експертиза.

9. Екологічна сертифікація.

10. Стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля.

11. Екологічний моніторинг.

12. Екологічна паспортизація

13. Особливості організаційної структури та економічні важелі управління природокористуванням і охороною довкілля в розвинутих країнах світу

14. Корпорація: визначення, мета, головні ознаки, фундаментальні підходи.

15. Корпоративна ідентичність, корпоративна філософія та корпоративна екологічна культура.

16. Міжнародні екологічні вимоги до системи корпоративного управління. Екологічні аспекти і функції (самоврядні та делеговані) місцевого самоврядування.

17. Адміністративні системи місцевого екологічного управління.

18. Законодавчі засади і функції громадського екологічного управління

19. Найвпливовіші громадські екологічні організації України.

20. Спеціальні функції системи корпоративного екологічного управління

21. Система басейнового управління.
22. Система управління формуванням національної екологічної мережі.
23. Система управління екологічною безпекою. Інформаційні системи екологічного управління (ІСЕУ). Міжнародні вимоги до формування ІСЕУ.
24. Система базових державних кадастрів

VI. Шкала оцінювання

Шкала оцінювання знань здобувачів освіти з освітньої компоненти, де формою контролю є залік

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90–100	Зараховано
82–89	
75–81	
67–74	
60–66	
1–59	Незараховано (необхідне перескладання)

Шкала оцінювання знань здобувачів освіти з освітньої компоненти, де формою контролю є іспит

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90–100	Відмінно	A	відмінне виконання
82–89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75–81	Добре	C	загалом хороша робота
67–74	Задовільно	D	непогано
60–66	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
1–59	Незадовільно	Fx	Необхідне перескладання

VII. Рекомендована література та Інтернет-ресурси

Монографії

1. Петлін В. М. Гармонія організованості природних територіальних систем : монографія. Луцьк : Вид. центр СНУ ім. Лесі Українки, 2019. 516 с.
2. Петлін В. М. Організація та організованість природних територіальних систем : монографія. Луцьк : Вид. центр ВНУ ім. Лесі Українки, 2020. 1036 с.
3. Петлін В. М. Програмованість природи : монографія. Луцьк : Вид. центр ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 476 с.

Основна

1. Аніщенко В. О. Моніторинг і охорона земель: Навч. посіб. К.: КНУБА, 2003. 176 с.
2. Бизова М. Б. Організація управління в екологічній діяльності: конспект лекцій для студентів Енергетичного інституту фаху 8.07.01 – екологія й охорона навколишнього середовища / М. В. Бизова, Б. В. Кіндюк. – Одеса : Наука і техніка, 2006. 232 с.
3. Екологічне управління : підручник для студентів екол. спеціальностей / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. К. : Либідь, 2004. 432 с.
4. Екологічний менеджмент : навч. посібник / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. К., 2004. 516 с.
5. Екологічне законодавство України. Х.: ХМГО „ЕкоПраво-Харків”, 2002. 448 с.
6. Комплексний атлас України. К.: ДНВП „Картографія”, 2005. 95 с.
7. Левківський С. С., Падун М. М. Раціональне використання і охорона водних ресурсів: Підручник. К.: Либідь, 2006. 280 с.
8. Леоненко В. Б., Стеценко М. П., Возний Ю. М. Атлас об’єктів природно-заповідного фонду України. К.: ВПЦ „Київ. ун-т”, 2003. 119 с.
9. Максименко Н. В., Задніпровський, Р. О., Квартенко В. В. Організація управління в екологічній діяльності : підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів вид. 3-тє, перероб. і доп. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 282 с.
10. Мала гірнича енциклопедія у 3-х томах/За ред. В. С. Білецького. Д.: Східний видавничий дім, 2013. 345 с.
11. Моніторинг земель / А. Я. Сохнич, М. С. Багіра, В. В. Горлачук, Д. І Столярчук, І. М. Песчанська. Львів : Манускрипт, 2008. 264 с.
12. Мусієнко М. М., Серебряков В. В., Брайон О. В. Екологія. Охорона природи. К.: Знання, 2002. 550 с.
13. Надточій П. П. Екологія ґрунту та його забруднення. Житомир : Рута, 2010. 473 с.
14. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : підручник / за загальною ред. Л. Г. Мельника та М. К. Шапочки. Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. 759 с.
15. Рибніков С. Р. Організація управління в екологічній діяльності : метод. рекомендації до практ. занять для студентів напряму підготовки 0708 “Екологія” Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. 101 с.
16. Салавор О. М. Організація управління в екологічній діяльності : курс лекцій для студентів напряму 6.040106 “Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування” ден. та заоч. форм навч. К. : НУХТ, 2012. 71 с.
17. Самойленко Н. М., Райко Д. В., Аверченко В. І. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. Харків : НТУ “ХП”, вид-во “Лідер”, 2018. 174 с.
18. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти : посібник / С. В. Берзіна, В. М. Берзін, В. М. Вакараш та ін. К. : Ін-т екол. управління та збалансованого природокористування, 2017. 134 с.
19. Ступень М. Г. Оцінка земель. Львів: «Новий світ», 2006. 308 с.
20. Охорона ґрунтів в агроландшафтах : навчальний посібник / С. Ю. Булигін, С. В. Вітвіцький. К. : НУБіП України, 2017. 442 с.
21. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Підручник в 3-

х частинах/ В.П. Руденко. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. 552 с.

22. Стецюк В. В., Рудько Г.І. Екологічна геоморфологія та охорона надр: Навч. посіб. К.: Вид.-полігр. центр „Київ. ун-т”, 2004. 191 с.

23. Петлін В. М. Екологічні механізми організації природних територіальних систем. Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 300 с.

24. Петлін В. М. Методологія та методика експериментальних ландшафтознавчих досліджень. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 400 с.

25. Петлін В. М., Фесюк В. О., Карпюк З. К. Регіональна екомережа Волинської області. *Український географічний журнал*. 2021. № 2. С. 31–41.

26. Шмандій В. М., Солошин І. О. Управління природоохоронною діяльністю : навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 296 с

27. Шикула М. К. Охорона ґрунтів. К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. 398 с.

Додаткова

1. Адаменко О. М., Адаменко Я. О., Міщенко Л. В. Методика екологічної оцінки техногенного впливу на трансформацію ландшафтів Укр. геогр. журн. 2004. № 2. С. 22-27.

2. Данилишин Б. М., Ковтун В. В., Степаненко А. В. Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки. К. : ЛексДім, 2004. 552 с.

3. Дорогунцов С. І. Оптимізація природокористування : у 5-ти томах. Т. 1. К. : Кондор, 2004. 291 с.

4. Екологічне право. К.: ТП «Пресс», 2003. 256 с.

5. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2008. 720 с.

6. Енциклопедичний словник з державного управління / Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

7. Збірник нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища. Львів, 2004.

8. Жупанський Я. І. Словник термінів і понять з географії. Чернівці: Технодрук, 2006. 192 с.

9. Комарницький В. М., Шевченко В. І., Єлькін С. В. Екологічне право : навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.

10. Кібич І. В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності : навч. посібник. Чернівці : Рута, 2002. 104 с.

11. Максименко Н. В., Квартенко Р. О., Александрова А. С. Організація управління в природоохоронній діяльності : навч.-метод. посібник для проведення контроль-колоквіумів, практик та самост. робіт студентів екол. спеціальностей ВНЗ. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 46 с.

12. Мельничук В. П. Основи біологічного методу визначення стану забруднення водойм та водостоків. К.: 2005. с. 172 – 179.

13. Національний атлас України. К. : Картографія, 2008. 440 с.

14. Осовська Г. В., Косовський О. А. Основи менеджменту : навч. посібник. К. : Кондор, 2006. 664 с.

15. Оцінка стану виконання підсумкових документів Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002) в Україні /Л. Г. Руденко, Г. О. Білявський, Г. О. Горленко К.: Академперіодика, 2004. 208 с.

16. Стратегічні напрями сталого розвитку України / під ред. Б. М. Данилишина. К. : РВПС України НАН України, 2003. 262 с.

17. Телюра Н. О. Конспект лекцій з дисципліни “Організація та управління в природоохоронній діяльності” (для студентів 3 курсу денної і 4 курсу заочної форм навчання за напрямом 6.040106 – Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування). Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 124 с.

18. Рудько Г. І. Ресурси геологічного середовища і екологічна безпека

техноприродних геосистем: Монографія. К.: ЗАТ „Нічлава”, 2006. 480 с.

19. Царик Л. П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем (концептуальні підходи, практична реалізація). Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 320 с.

20. Шикула М. К., Капштик М. В., Петренко Л. Р. Грунтозахисна біологічна система землеробства в Україні. К.: Оранта, 2000. 390 с.

21. Удосконалення системи управління відходами в Україні в контексті європейського досвіду / В. С. Міщенко, Г. П. Виговська, Ю. М. Маковецька, Т. Л. Омеляненко. К.: Лазурит-Поліграф, 2012. 120 с.

Інтернет-ресурси

1. Методична спілка України. URL: [http:// www.mgti.com.ua](http://www.mgti.com.ua)
2. Державна статистична адміністрація України. URL: <http://www.nto.org.ua>
3. Всесвітня екологічна організація. URL: <http://www.world-ecol.org/ruso/>
4. Swiss Federal Statistical Office. URL: <http://www.statistik.admin.ch/eindex.htm>
5. Журнал «Зелений світ». URL: <http://www.green-world.com.ua>
6. Програма розвитку ООН, звіти та інформація про людський розвиток. URL: <http://www.undp.org>
7. Спілка сприяння сталому розвитку в Україні. URL: <http://www.wgti.com.ua>.
8. Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>